

DOI: [https://doi.org/10.26642/jen-2024-4\(110\)-31-40](https://doi.org/10.26642/jen-2024-4(110)-31-40)
УДК 658

О.Г. Денисюк, к.е.н., доц.
О.В. Панічук, аспірант

Державний університет «Житомирська політехніка»

Комплаєнс-ризик управління кредитоспроможністю в забезпеченні самодостатнього розвитку бізнесу в Україні

Дослідження присвячено проблемам забезпечення ефективності управління кредитоспроможністю українського бізнесу, який залучає значні фінансові ресурси для формування необхідних для господарювання активів на умовах боргових зобов'язань. Визначено, що кредитоспроможність відіграє вирішальну роль у надходженні інвестицій для відновлення країни і забезпечення досягнення цілей сталого розвитку. Кризові тенденції в національній економіці, які посилюються повномасштабною війною на території України потребують поліпшення платіжної дисципліни підприємств у сфері формування тактичних, оперативних і стратегічних їх відносин з дебіторами і кредиторами. Окреслено і вирішено основні проблеми поняття «кредитоспроможності» на науковому і професійному рівнях. На основі кореляційно-регресійного аналізу обґрунтовано модель впливу факторів на кредитоспроможність. В основі управління кредитоспроможністю українського бізнесу лежать рівень економічної автономії середовища функціонування підприємства, тривалість операційного циклу перетворення залишків активів через технологічний процес у грошові кошти, стан управління дебіторською заборгованістю як оптимізація її частки в оборотних активах та рівень оптимізації відносин підприємства з покупцями і кредиторами як відношення дебіторської і кредиторської заборгованості. Запропоновано заходи щодо поліпшення ефективності управління кредитоспроможністю по кожному фактору на основі заходів комплаєнс-ризик.

Ключові слова: комплаєнс; ризик; кредитоспроможність; самодостатність; розвиток бізнесу.

Актуальність теми. Криза платежів між суб'єктами господарювання в останні роки, яка посилилася внаслідок повномасштабної війни росії проти України, призводить до дестабілізації роботи багатьох видів економічної діяльності, недонадходження коштів до бюджетів, стримує економічне зростання та знижує рівень самодостатнього розвитку бізнесу.

На початок 2024 року зобов'язання підприємств України становили 11830,2 млрд грн, з них поточна заборгованість – 9625,8 млрд грн, або 58,5 % від наявних активів у бізнесі.

Платіжна дисципліна юридичних осіб є на низькому рівні. Понад 35 % активів бізнесу знаходиться в дебіторській заборгованості. Одними з причин зростання заборгованості в сфері зобов'язань і зниження можливості їх сплати є недостатня відповідальність бізнесу за результатами господарювання та тіньова економіка, що призводить в легальному секторі економіки до скорочення обсягів виробництва, виникнення збитковості, зменшення рентабельності, поширення позаоблікових схем реалізації продукції.

Збитковими за підсумками 2023 року були 29,3 % підприємств із сумою збитку 487,0 млрд грн при загальній рентабельності бізнесу в Україні всього 4,5 %. Внаслідок цього бізнес втрачає власні оборотні активи, а більшість підприємств господарюють за їх відсутності. При цьому затримуються розрахунки за поточними зобов'язаннями, виникає заборгованість щодо податкових платежів, не виконується дохідна частина державного і місцевих бюджетів.

Суб'єкти господарювання, акумулюючи значні суми платіжних зобов'язань, затримують взаємні розрахунки і дестабілізують роботу поставальників, які відповідно не сплачують борги своїм дебіторам.

Таким чином, розробка ефективного механізму та інструментів управління платіжними зобов'язаннями в сфері кредиторської і дебіторської заборгованості на сьогодні є актуальним завданням, що посилюється агресивними воєнними діями росії на території України.

Враховуючи зазначене вище, ефективний механізм комплаєнс-управління кредитоспроможністю та його інструменти мають бути запроваджені як на рівні національної економіки, так і на рівні окремих видів економічної діяльності та підприємств.

Тому, вважаємо за необхідне, у цьому контексті, проаналізувати ключові фактори впливу на кредитоспроможність українського бізнесу та запропонувати напрями вдосконалення системи управління в сфері подолання платіжної кризи між суб'єктами господарювання та забезпечення їх сталого самодостатнього розвитку. Це визначає актуальність дослідження та ключові завдання, які мають бути реалізовані в межах управління платіжною дисципліною підприємства.

Аналіз останніх досліджень та публікацій, на які спираються автори. Розроблення теоретичних і методичних засад оцінювання спроможності підприємств своєчасно здійснювати розрахунки з

кредиторами є об'єктом досліджень значної кількості закордонних та українських науковців у сфері економіки, фінансів, аналізу та бухгалтерського обліку.

Так латвійські вчені А.Каплінська та М.Тваронавіцієне [2, с. 2544–2546], а також українські дослідники Г.Погрішук та Р.Волощук [22] виокремлюють чотири позиції до розуміння сутності поняття «кредитоспроможність»: 1) як надійність, гарну ділову репутацію позичальника; 2) як здатність позичальника до ефективного використання кредиту; 3) як платоспроможність, здатність позичальника до своєчасного та повного погашення кредиту; 4) як правовий і фінансово-економічний стан позичальника.

Іноземні дослідники підтверджують ефективність оцінки аналізу кредитоспроможності компанії на основі статистичних моделей. Основоположником цього підходу є Yair E. Orgler, який одним із перших зрозумів значення статистичних моделей в оцінці аналізу кредитоспроможності компанії. Він створив модель багатофакторного регресійного аналізу на основі даних про існуючі комерційні кредити [7].

Сербські науковці Miloš Ilić, Dušan Saković, Mile Stanišić розробили модель аналізу кредитоспроможності компанії на основі аналітичних показників, що відображають специфіку національного ринку, використовуючи фінансову звітність 540 компаній різних векторів економіки та розмірів, що, діяли на території Республіки Сербія в період 2011–2017 років [5]. У результаті власних досліджень, автори довели, що, з огляду на специфіку діяльності компаній у Республіці Сербія, можна розробити модель для оцінки кредитоспроможності в цілому на національному рівні.

Feng D., Gourieroux C., Jasiak J. визначили рейтинги для кожної компанії, і на основі цих рейтингів вони змогли вирішити, яка компанія є достатньо хорошою для схвалення кредиту. Вчені будують рейтинги компаній за допомогою латентних процесів, в основі яких кореляція між змінними показниками банкрутства [4]. Baesens B. et al. опублікували своє порівняльне дослідження алгоритмів класифікації кредитного скорингу у 2003 році [1]. А в 2015 році S.Lessmann, B.Baesens, H.Seow, L.C. Thomas розвинули їх дослідження та пропонують робити оцінку кредитоспроможності на основі класифікації хороших чи поганих клієнтів, використовуючи модифіковану логістичну регресію [6].

Моделі кредитного скорингу в оцінці кредитоспроможності малого, середнього і великого підприємства досліджував хорватський вчений Robert Zenzerović [10]. На підставі вивчення даних 110 хорватських компаній було виведено дві моделі кредитного скорингу. Перша модель враховує ліквідність, коефіцієнти платоспроможності та прибутковості, застосовні для малого і середнього бізнесу. Друга модель застосовна для великих компаній і включає лише дві незалежні величини – коефіцієнти ліквідності та платоспроможності.

Вчений з Індії Somnath Das [3] стверджує, що кредитоспроможність компанії вимірюється її кредитним рейтингом, а кредитоспроможність вказує на рівень ефективності, що підтримується станом управління грошовими коштами або ж ліквідністю компанії.

На жаль, в наукових дослідженнях українськими вченими цієї важливої проблеми на сьогодні немає єдиного концептуального підходу насамперед до створення понятійного апарату. Використання в науковій і професійній літературі різних дефініцій щодо визначення кредитоспроможності бізнесу призводить до термінологічної плутанини і створення певних труднощів для користувачів [12; 15; 22]. Також у методиках діагностики кредитоспроможності досить часто використовуються різні розрахункові формули однакових аналітичних показників.

Українські вчені за результатами досліджень протягом останніх трьох років для характеристики підприємств щодо їх можливості здійснювати розрахунки за зобов'язаннями з кредиторської заборгованості пропонують використовувати три тлумачні дефініції.

По-перше, це поняття платоспроможності, яке тлумачить значна кількість науковців у широкому розумінні як здатність підприємства в повному обсязі та у визначений термін здійснювати планові платежі та розраховуватися за зобов'язаннями, наявними грошовими коштами та високоліквідними активами з метою забезпечення безперервної господарської діяльності [11; 13; 14; 19; 25; 27].

По-друге, кредитоспроможність, поняття якого більшість дослідників розглядають у вузькому розумінні та пов'язують з відносинами підприємства під час одержання кредитів у банках як окремого виду зобов'язань перед кредиторами. Проведений контент-аналіз показав, що українські вчені досліджують кредитоспроможність бізнесу в контексті з термінами «позичальник», «кредитор», «позикодавець», «одержання і повернення грошей», а також з загальним поняттям «зобов'язання». В комплексному розумінні дуальної сутності кредиту зі сторони позичальника і кредитора кредитоспроможність розглядається як сукупність умов, що дозволяють кредитору надати кредит, а позичальнику виконати боргові зобов'язання відповідно до умов кредитного договору [22].

По-третє, це термін ліквідність [11; 13; 14], зміст якого, на думку науковців, полягає у спроможності підприємства оперативно перетворювати активи в грошові кошти без втрати їхньої вартості з метою здійснення розрахунків за зобов'язаннями підприємства в тому числі погашення прострочених боргів [19]. Окремі вчені вважають платоспроможність та ліквідність спорідненими поняттями, але не тотожними [19], а деякі, що поняття «ліквідність» більш широке ніж платоспроможність [11; 14].

Необхідно також зауважити, що з метою впорядкування різноманітних підходів до визначення поняття «спроможності підприємств здійснювати розрахунки за своїми борговими зобов'язаннями, які відображаються в пасиві балансу», окремі науковці [15; 18] пропонують використовувати в теоретичних дослідженнях і практичній діяльності термін «кредитоспроможність» як єдине узагальнююче поняття. Вчені вважають, що поняття «кредитоспроможність» пов'язане з терміном «позичальник», що бере щось у кредиторів, яке відображається в пасиві балансу на підставі залишків кредиторської заборгованості пасивних рахунків бухгалтерського обліку і підпадає під поняття «позики» – грошових, матеріальних і нематеріальних цінностей, боргів за використання бізнесом робочої сили, вартості робіт і послуг та інших речей [26].

Окремо варто зауважити, що чітких тлумачень термінів щодо спроможності підприємств розраховуватися за борговими зобов'язаннями немає і в українських нормативних документах.

Основний документ з оцінювання позичальників банків взагалі не трактує поняття «кредитоспроможність», а визначає термін «платоспроможність» як здатність підприємства своєчасно здійснювати розрахунки за всіма видами зобов'язань [24]. Тлумачення змісту поняття «ліквідність» здійснюється як здатність розраховуватися за своїми фінансовими зобов'язаннями шляхом перетворення активів у гроші [24].

Для тлумачення дефініції «кредитоспроможність» на сьогодні в Україні дослідники використовують вже недіючий нормативно-правовий документ, де кредитоспроможність розглядалась як правовий і господарсько-фінансовий стан позичальника для одержання ним кредитів, а також їх погашення [23]. Визначення поняття «кредитоспроможності» залишилося лише в Методичних рекомендаціях як передумова для отримання кредиту [16].

Таким чином, в Україні у наукових дослідженнях і професійній діяльності немає єдиного підходу до визначення терміна для оцінювання спроможності підприємства розраховуватися за наявними борговими зобов'язаннями та можливості їх одержання для розвитку бізнесу. З огляду на це, формування зобов'язань підприємства та їх погашення пов'язане з істотними труднощами.

Підсумовуючи викладене вище, варто зазначити, що більшість наукових праць і практичних методик присвячено управлінню кредитоспроможністю на рівні окремих показників підприємства, тоді як комплексний підхід до використання інструментів оптимізації формування платіжних активів по відношенню до платіжних зобов'язань залишається недостатньо висвітленим, що зумовлює актуальність цього дослідження.

Метою статті є визначення шляхів управління ризиками кредитоспроможності українського бізнесу на основі науково обґрунтованих факторів, які впливають на рівень можливості здійснення розрахунків з кредиторами підприємства.

Викладення основного матеріалу. Комплаєнс у сфері розрахунків бізнесу за зобов'язаннями – це комплекс заходів, які здійснюються суб'єктами господарювання з метою сприяння дотриманню вимог кредитоспроможності в межах та спосіб відповідно до визначених умовами відносин з кредиторами шляхом управління борговими ризиками. Саме тому великого значення набуває система оцінки кредитоспроможності суб'єктів господарювання в повному обсязі і своєчасно здійснювати розрахунки за зобов'язаннями, ефективності їх участі у формуванні активів, залучення у розвиток бізнесу нових ресурсів на основі кредиторської заборгованості на вигідних умовах для позичальників і кредиторів.

Насамперед, така система комплаєнс-ризиків управління кредитоспроможністю потребує упорядкування термінологічного підходу до визначення поняття «спроможності підприємства своєчасно здійснювати розрахунки щодо зобов'язань перед кредиторами». Для цього звернемося до семантичного змісту окремих слів, пов'язаних з цією проблемою, в Академічному тлумачному словнику української мови [20]. В ньому наводяться такі визначення:

- кредитоспроможний – який заслуговує довір'я кредиторів; здатний, спроможний повернути борг;
- платоспроможний – який має досить коштів, щоб заплатити за куплене;
- ліквідний – який легко реалізується, обертається на готові гроші;
- зобов'язання – поставлене перед собою завдання, обіцянка, які неодмінно повинні бути виконані;
- кредитор – той, хто надає кредит, позикодавець;
- позичальник – той, хто бере у кого-небудь щось у позичку;
- пасив – сукупність боргів і зобов'язань підприємства.

Критичний аналіз семантичного змісту цих слів у контексті можливості бізнесу обслуговувати свої зобов'язання дозволяє установити, що для характеристики підприємства в сфері відносин з кредиторами найбільш доцільно використовувати поняття «кредитоспроможність», а підприємство називати кредитоспроможним за певним рівнем комплаєнс-відповідності.

Спроможність підприємства оплачувати свої боргові зобов'язання та оцінювати її рівнями ризику щодо погашення кредиторської заборгованості, виходячи з наявних платіжних активів, можливо розраховувати відносно всіх зобов'язань, а не конкретного кредитора. Водночас прийняття рішення щодо залучення активів у бізнес за рахунок зобов'язань від конкретного кредитора завжди має

індивідуальний характер. Виходячи з цього, оцінювання спроможності підприємства сплачувати свої борги має характеризуватися терміном «кредитоспроможність» відносно всіх зобов'язань, які відображаються в пасиві балансу на основі залишків кредиторської заборгованості на рахунках у бухгалтерському обліку.

Платоспроможність і ліквідність можна розглядати як складові індикатори для характеристики кількісно-якісного рівня кредитоспроможності. Отже, *кредитоспроможність* – це рівень здатності підприємства як позичальника формувати активи за рахунок зобов'язань та в повному обсязі й у визначені терміни розраховуватися з кредиторами шляхом мобілізації платіжних активів з різних джерел.

Для оцінювання кредитоспроможності підприємства розраховують два її види: поточну (фактичну) і потенційну (перспективну). Поточну (фактичну) кредитоспроможність варто розглядати як можливість підприємства здійснювати повернення наявних зобов'язань. Потенційну (перспективну) кредитоспроможність доцільно тлумачити як можливість підприємства одержати активи за рахунок зобов'язань та здійснювати їх повернення у майбутньому. Ці два види кредитоспроможності необхідно розглядати як єдине ціле під час оцінки ризиків щодо спроможності підприємства здійснювати управління зобов'язаннями.

В основі визначення рівня кредитоспроможності насамперед лежать кількісні оціночні критерії поточного і перспективного стану розвитку підприємства щодо його платоспроможності обслуговувати зобов'язання.

Для оцінювання кредитоспроможності (з точки зору більшості українських вчених на сьогодні як платоспроможності) в наукових дослідженнях і практичній діяльності використовується два підходи: коефіцієнтний та інтегральний.

Коефіцієнтна методика оцінювання кредитоспроможності пов'язана з порівнянням за даними балансу підприємства його платіжних активів з платіжними зобов'язаннями. Формальна ознака кредитоспроможності – це досягнення рівноваги між групами активів за ліквідністю і борговими зобов'язаннями відповідно до термінів оплати.

На відміну від окремих коефіцієнтних показників, інтегральний індикатор дозволяє одержати комплексне уявлення про кредитоспроможність підприємства, що представляється як композиція системи окремих критеріїв [24].

Проте ці підходи забезпечують оцінювання кредитоспроможності на основі звітних (минулих) показників, що характеризують господарську діяльність підприємства, що вже безпосередньо не впливає на поточне формування платіжних активів і зобов'язань, а створює лише в цій сфері залишкові потенційні можливості. Під час прийняття управлінських рішень щодо поточної кредитоспроможності на перспективу, що потребує бізнес, виникають певні суперечності і неузгодженості щодо переліку індикаторів, алгоритмів їх розрахунку та рекомендованих (нормативних) значень.

Перелік цих проблем посилюється відсутністю можливості оцінити кредитоспроможність підприємства на будь-який час у перспективі та визначити потенційні ризики в управлінні зобов'язаннями.

Певним чином ці проблеми можливо вирішувати за умови оцінювання стану кредитоспроможності підприємства на основі моделей факторного аналізу, які дозволяють ефективно управляти результативними показниками розвитку бізнесу, що впливають на забезпечення наявних і потенційних зобов'язань та визначають їх роль у формуванні активів.

Для наукового обґрунтування взаємозв'язку впливу результативних показників господарської діяльності підприємства на його кредитоспроможність та рівень ймовірності її величини вважаємо доцільним використати модель регресійного аналізу. Для того, щоб відобразити характерні особливості зв'язку кредитоспроможності з факторними показниками, використаємо регресійне рівняння багатофакторної лінійної функції. За наявними оприлюдненими результативними показниками господарської діяльності бізнесу в Україні найбільш доцільно оцінювати їх зв'язок з кредитоспроможністю на основі чотирифакторної моделі.

До кореляційного аналізу було залучено сукупність інформаційних ресурсів щодо показників доходів, власного капіталу, платіжних активів і зобов'язань суб'єктів господарювання, звітність яких узагальнюється Державною службою статистики України відповідно до КВЕД за 2013–2022 роки, тобто за десять років (табл. 1).

Така сукупність інформації відображає структурну характеристику українського бізнесу в розрізі років на макроекономічному рівні і може бути використана інвесторами для оцінки кредитоспроможності національної економіки як орієнтира надійності можливих бізнесових відносин. Виходячи з цього, кожний інвестор має розробляти власну траєкторію формування відносин з бізнесом за певним КВЕД та регіональною ознакою.

Таблиця 1

Розрахункові факторні показники для кореляційно-регресійного аналізу кредитоспроможності підприємств України

Рік	Y	Показник			
		X1	X2	X3	X4
2013	1,141	0,341	1,353	0,579	1,181
2014	1,038	0,247	1,320	0,600	1,132
2015	0,998	0,283	1,295	0,613	1,146
2016	0,987	0,245	1,107	0,683	1,525
2017	0,979	0,247	1,391	0,612	1,181
2018	0,981	0,249	1,494	0,616	1,164
2019	0,982	0,269	1,482	0,613	1,168
2020	0,991	0,263	1,396	0,608	1,200
2021	1,037	0,292	1,648	0,606	1,230
2022	1,036	0,271	1,263	0,602	1,242

Джерело: розраховано авторами за даним Державної служби статистики України [21]

У побудові факторної моделі залежності кредитоспроможності бізнесу (Y) від результативних показників його господарської діяльності було використано такі коефіцієнти-індикатори (X1–X4):

Y – кредитоспроможність бізнесу (відношення наявних платіжних активів бізнесу до його платіжних зобов'язань за інформаційними ресурсами зведених балансів суб'єктів господарювання України);

X1 – рівень економічної автономії функціонування підприємства (відношення власного капіталу до загальної величини авансованих (залучених) активів у бізнес);

X2 – тривалість операційного циклу перетворення залишків активів через технологічний процес у грошові кошти, що характеризує його зміну в оберненому еквіваленті продуктивності запасів (відношення залишків активів до створеного чистого доходу);

X3 – стан управління дебіторською заборгованістю як оптимізація її частки в оборотних активах (відношення дебіторської заборгованості до величини оборотних активів);

X4 – рівень оптимізації відносин підприємства з покупцями і кредиторами (відношення дебіторської і кредиторської заборгованості).

У результаті проведеного аналізу була одержана чотирифакторна кореляційно-регресійна модель залежності кредитоспроможності від обґрунтованих коефіцієнтів-індикаторів господарської діяльності бізнесу:

$$Y = 1,317 + 1,043X1 - 0,057X2 - 1,273X3 + 0,227X4. \quad (1)$$

$$R^2 = 0,803.$$

Одержана модель дозволяє зробити висновок, що поліпшення рівня кредитоспроможності бізнесу в умовах функціонування національної економіки забезпечується збільшенням автономії процесу господарювання, зменшенням часу на перетворення ресурсів у товари, які потребують покупці, зменшення частки дебіторської заборгованості в платіжних засобах шляхом перетворення її в більш ліквідні активи, більш швидким процесом одержання доходів при відносинах з покупцями порівняно з формуванням боргових зобов'язань перед постачальниками ресурсів, що є результатом приросту доданої вартості.

Обчислені авторами кількісні значення взаємозв'язків (коефіцієнти регресії) можуть бути використані для науково обґрунтованого прогнозу кредитоспроможності підприємств відносно поточних зобов'язань з кредиторської заборгованості. При чому розрахована регресійна модель дає можливість оцінювати прогнозну кредитоспроможність, виходячи з динаміки рівня сталого розвитку як окремого підприємства, так і сукупності бізнесу за видами економічної діяльності, регіону чи країни в цілому.

Оцінка кредитоспроможності має дуальний характер як зі сторони позичальника є самооцінкою ризику зобов'язань, так і зі сторони кредитора як можливості надання активів у борг. Інакше кажучи, позичальники, які звертаються за фінансуванням для формування своїх активів до кредиторів на умовах зобов'язань, знають набагато більше про власну спроможність та бажання повернути кредит, ніж кредитори.

На основі результатів нашого дослідження можливо визначити заходи для поліпшення кредитоспроможності підприємства щодо своєчасної і в повному обсязі реалізації цілей сталого розвитку з метою оплати поточних зобов'язань кредиторам.

1. Рівень економічної автономії функціонування підприємства. У ринкових умовах рівень кредитоспроможності підприємства слугує основою його виживання і забезпечення стабільного стану, на який впливає економічна автономія (незалежність, свобода, концентрація власного капіталу), що характеризується часткою власного капіталу в загальній сумі авансованих (залучених) активів у бізнес.

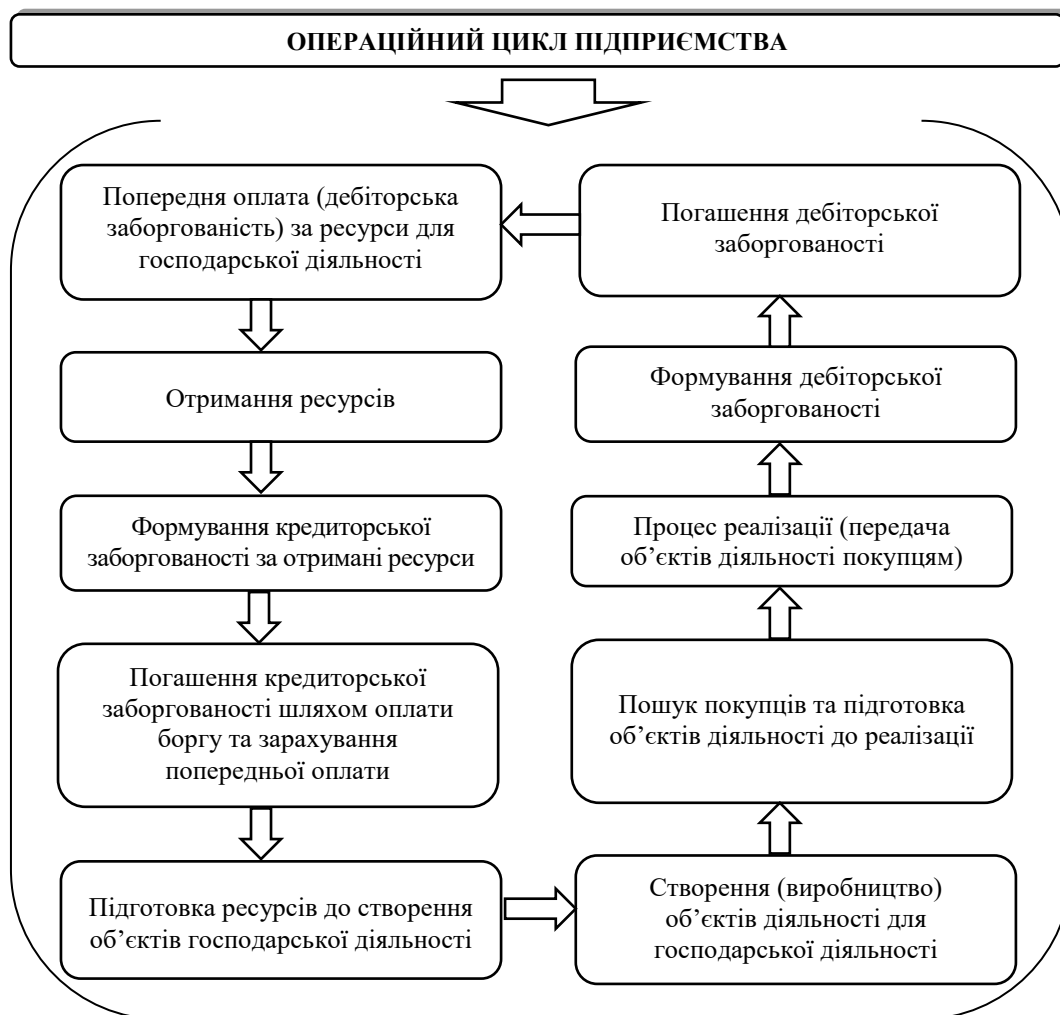
Підприємство є більш економічно автономним, стабільним, незалежним, стійким та самодостатнім у відносинах з кредиторами чим більше співвідношення між власним капіталом і зобов'язаннями підприємства.

Вважається, що з підприємствами з високою питомою часткою власного капіталу у формуванні активів кредитори з більшим бажанням вступають у відносини на умовах кредиторської заборгованості, тому що вони мають менший ризик повернути боргові зобов'язання. В основі ефективного управління економічною автономією підприємства лежить зростання власного капіталу на основі динамічного збільшення співвідношення одержаного чистого доходу до вартості використаних ресурсів на його формування та залучення створеного чистого прибутку у розвиток бізнесу.

Тому задля максимізації автономії бізнесу та її впливу на зміцнення кредитоспроможності підприємство має розробляти стратегії управління ресурсами, доходами, асортиментом господарської діяльності, відносинами з контрагентами, використання створеного чистого прибутку.

2. Тривалість операційного циклу перетворення залишків активів через технологічний процес в грошові кошти, що характеризує його зміну в оберненому еквіваленті продуктивності запасів.

Проведене дослідження показало, що в системі ефективного управління кредитоспроможністю підприємства вкрай важливим інструментом є оптимізація операційного циклу господарської діяльності, індикатором якого є рівень залишків запасів на одну гривню створеного чистого доходу. Чим менший обсяг коштів відволікається на формування запасів, тим збільшується можливість їх використання на погашення боргів. Для визначення ключових блоків моделі управління операційним циклом підприємства варто розглянути процесний механізм його формування (рис. 1).

Джерело: розроблено авторами

Рис. 1. Ключові блоки моделі управління операційним циклом підприємства

За Міжнародним стандартом бухгалтерського обліку (МСБО 1) «Подання фінансової звітності», операційний цикл суб'єкта господарювання – це час між придбанням активів для переробки та

реалізацією їх у грошові кошти або еквіваленти грошових коштів [17]. Вироблення досконалого механізму управління операційним циклом здійснюється через оптимізацію залишків оборотних активів шляхом переходу на циркулярну економіку. Заміна лінійної економіки на модель із замкненим циклом передбачає системний підхід до стійкого економічного росту, що забезпечує зменшення екологічної шкоди.

3. Стан управління дебіторською заборгованістю як оптимізація її частки в оборотних активах.

Політика управління часткою дебіторської заборгованості в платіжних активах – це одна з найбільш актуальних проблем багатьох українських підприємств, оскільки її некеріваність є однією з причин кризового стану бізнесу. Здійснюючи господарську діяльність, підприємства мають створити механізми, що забезпечують всі сподівання не лише створити товарні об'єкти та знайти покупців, але і стягнути з них боргові зобов'язання, щоб забезпечити оплату власної кредиторської заборгованості. Основою такого механізму є наукове забезпечення формування якісної дебіторської заборгованості, що має вірогідність одержання в повній сумі.

Практика українського бізнесу свідчить, що чим більший термін дебіторської заборгованості, тим нижча вірогідність її одержання, чим більша швидкість її повернення, тим нижчий ризик спроможності підприємства щодо повернення боргових зобов'язань кредиторам.

4. Рівень оптимізації відносин підприємства з покупцями і кредиторами як відношення дебіторської і кредиторської заборгованості. Процес комплаєнс-управління ризиками кредитоспроможності потребує порівняння поточних обсягів дебіторської та кредиторської заборгованості. При цьому зменшення заборгованості дебіторів без зміни кредиторської заборгованості знижує якість кредитоспроможності суб'єктів господарювання та негативно позначається на їх самодостатньому розвитку. При цьому по відношенню до покупців як основного джерела формування дебіторської заборгованості підприємство-позичальник розробляє кредитну політику консервативного, помірною або агресивного типу та визначає ризики повернення боргів від дебіторів.

Визначені заходи забезпечення кредитоспроможності підприємства дозволяють йому впливати йому на виконання Цілей сталого розвитку, зокрема щодо сприяння ЦСР 8 «Гідна праця та економічне зростання», ЦСР 9 «Інновації та інфраструктура», ЦСР 10 «Зменшення нерівності», ЦСР 12 «Відповідальне споживання» [8].

Висновки та перспективи подальших досліджень. У результаті проведеного дослідження можна зробити такі висновки:

1. На сьогоднішній день відбувається багато різноманітних змін в економіці, на які активно впливають події повномасштабної війни росії проти України, зокрема їх зазнають і розрахунки в яких використовуються значні суми коштів зовнішніх запозичень. Унаслідок цих змін дотримання зобов'язань бізнесу перед кредиторами, особливо в частині використання залучених коштів державою на потреби, пов'язані з воєнними діями, розрахункова дисципліна відіграє ключову роль у процесі вирішення суспільних потреб. В цих умовах операції, пов'язані з кредиторською і дебіторською заборгованістю набувають характер підвищеної ризикованості, що безпосередньо впливає на фінансову стійкість держави.

Для забезпечення одержання бізнесом в умовах воєнних дій ресурсів за рахунок боргових зобов'язань, крім поліпшення індикаторів кредитоспроможності, пов'язаних з якістю господарської діяльності, необхідно використовувати інструменти захисту надійності розрахунків та активізації таких інструментів. Зокрема, боргові розписки, банківські гарантії, застави, ноти, ефективні форми розрахунків, фінансові засоби та страхування.

Важливою умовою забезпечення надійності боргових зобов'язань суб'єктів внутрішнього бізнесу і для прямого іноземного інвестування є страхування (перестраховування) воєнних та політичних ризиків під час здійснення господарської діяльності;

2. Спостерігаючи негативні тенденції, пов'язані зі сферою розрахункових операцій, в умовах участі українського бізнесу у забезпеченні успішних дій Збройних Сил України, необхідно звернути увагу на потребу розвитку комплаєнс-ризик-менеджменту кредитоспроможності учасників ринкових відносин.

Своєчасна оцінка кредитоспроможності є особливо важливою для забезпечення комплаєнс-контролю під час здійснення розрахунків з дебіторами і кредиторами. При цьому підприємства-кредитори мають своєчасно отримувати фінансовий результат від здійснених операцій з борговими зобов'язаннями та, як результат, оптимізувати обсяги сумнівної заборгованості і непрацюючих банківських позик у бізнесі;

3. Варто зазначити, що багато економічних категорій і термінів, зокрема і кредитоспроможність, серед українських вчених не мають чіткого та єдиного визначення. Кредитоспроможність бізнесу формується станом можливих розрахунків, пов'язаних із зобов'язаннями, які відображаються як сукупність кредиторської заборгованості відповідно від її залишків за кредитом пасивних рахунків бухгалтерського обліку.

Виходячи з семантичного змісту окремих слів в Академічному тлумачному словнику української мови, пов'язаних з можливістю підприємства обслуговувати боргові зобов'язання встановлено, що для цієї характеристики доцільно використовувати поняття «кредитоспроможність». Науковою новизною можна вважати, що проведене дослідження визначає кредитоспроможність незалежно від виду кредитора

як можливість позичальника повернути боргові зобов'язання та здійснювати операції, пов'язані з кредиторською заборгованістю;

4. Для оцінки кризових явищ на підприємствах та розроблення ефективної системи управління кредитоспроможністю використовують цілий комплекс аналітичних досліджень за індивідуальними та інтегральними індикаторами. Особливе місце серед методів економічного аналізу під час оцінювання кредитоспроможності посідає кореляційний аналіз, який дозволяє виявити залежність впливу факторів позичальника на ризики повернення боргових зобов'язань.

Проведений кореляційний аналіз дозволив встановити причинно-наслідкові зв'язки між можливостями підприємства погашати боргові зобов'язання і показниками-факторами, що впливають на якість обслуговування зобов'язань та сформував відповідну модель.

Ключовими факторами впливу на кредитоспроможність, а отже на ефективність бізнесу, є рівень економічної автономії функціонування підприємства; тривалість операційного циклу перетворення залишків активів через технологічний процес у грошові кошти, що характеризує його зміну в оберненому еквіваленті продуктивності запасів; стан управління дебіторською заборгованістю як оптимізація її частки в оборотних активах; рівень оптимізації відносин підприємства з покупцями і кредиторами як відношення дебіторської і кредиторської заборгованості;

5. Зробивши кореляційний аналіз за коефіцієнтами-індикаторами підприємств України в сфері кредитоспроможності, доходимо висновку, що їх антикризова стратегія щодо платіжної політики, особливо в умовах воєнного стану та зростання боргових зобов'язань держави, має будуватися на ефективних, управлінських інструментах. Якість платіжних активів має забезпечуватися за рахунок приросту власного капіталу та поліпшення економічної автономії (свободи бізнесу). Перехід від лінійної до циркулярної економіки дозволить українському бізнесу значно скоротити операційний цикл процесу господарювання. Основною платформою розвитку кредитоспроможного бізнесу в умовах відбудови економіки України має бути максимальне одержання доданої вартості з наявних ресурсів, заміщення імпоротної продукції власним виробництвом, активізація купівельної спроможності вітчизняних покупців, забезпечення створення інноваційних товарів для експорту.

Перспективи подальших досліджень полягають у науковому обґрунтуванні комплаєнс-ризик стратегії платіжної політики бізнесу у відносинах з покупцями щодо формування дебіторської заборгованості та з постачальниками щодо боргових зобов'язань.

Список використаної літератури:

1. Benchmarking state-of-the-art classification algorithms for credit scoring / *B.Baesens, T.Van Gestel, S.Viaene and other* // Journal of the Operational Research Society. – 2003. – Vol. 54. – P. 627–635.
2. *Caplinska A.* Creditworthiness place in credit theory and methods of its evaluation / *A.Caplinska, M.Tvaronavičienė* // Entrepreneurship and Sustainability Issues. – 2020. – Vol. 7, No. 3. – P. 2542–2555. DOI: 10.9770/jesi.2020.7.3(72).
3. *Das S.* Creditworthiness Measures the Efficiency of Cash Management – A Study on IT Sector / *S.Das* // Journal of Commerce and Accounting Research. – 2014. – Vol. 3, No. 4 [Electronic resource]. – Access mode : <http://surl.li/qlhwgl>.
4. *Feng D.* The ordered qualitative model for credit rating transitions / *D.Feng, C.Gourieroux, J.Jasiak* // Journal of Empirical Finance. – 2008. – Vol. 15, No. 1. – P. 111–130.
5. *Ilić M.* Development of company's creditworthiness analysis model based on the characteristics of the national market / *M.Ilić, D.Saković, M.Stanišić* // Industrija. – 2019. – Vol. 47. – P. 7–25. DOI: 10.5937/industrija47-17666.
6. Benchmarking state-of-the-art classification algorithms for credit scoring: An update of research / *S.Lessmann, B.Baesens, H.Seow, L.C.Thomas* // European Journal of Operational Research. – 2015. – Vol. 247, No. 1. – P. 124–136.
7. *Orgler Y.E.* A Credit Scoring Model for Commercial Loans / *Y.E. Orgler* // Journal of Money, Credit and Banking. – 1970. – Vol. 2, No. 4. – P. 435–445. DOI: 10.2307/1991095.
8. The 17 goals / United Nations Department of Economic and Social Affairs. Sustainable Development [Electronic resource]. – Access mode : <https://sdgs.un.org/goals>.
9. *Tsal-Tsalko Yu.* Statistical and financial reporting in the system of information resources for assessing the development of business of territorial communities / *Yu.Tsal-Tsalko, Y.Moroz* // Scientific Horizons. – 2018. – Vol. 6, No. 69. – P. 36–46.
10. *Zenzerović R.* Credit scoring models in estimating the creditworthiness of small, medium, and big enterprises / *R.Zenzerović* // Croatian Operational Research Review. – 2011. – Vol. 2, No. 1. – P. 143–157.
11. *Берест М.М.* Уточнення змісту понять «ліквідність» та «платоспроможність» / *М.М. Берест, М.В. Водолаженко* // Детермінанти та імперативи розвитку фінансової архітектури України : збірник матеріалів Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції, 22 квітня. – Луцьк, 2021 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://surl.li/pwqlgw>.
12. *Гербич Л.* Кредитоспроможність сільськогосподарських підприємств / *Л.Гербич, Л.Нетребчук* // Scientia Fructuosa. – 2020. – Т. 133, № 5. – С. 88–101 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://journals.knute.edu.ua/scientia-fructuosa/article/view/752>.
13. *Кравчук А.В.* Ліквідність і платоспроможність підприємства / *А.В. Кравчук, Н.В. Трусова* [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://elar.tsatu.edu.ua/bitstream/123456789/14780/1/03.pdf>.

14. Кубецька О.М. Ліквідність і платоспроможність підприємства : монографія / О.М. Кубецька, Т.М. Остапенко. – Львівська академія Національного авіаційного університету, 2022. – 360 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ndeks.lviv.ua/pdf/17.pdf#page=361>.
15. Литвінчук В.В. Управління кредитоспроможністю підприємства: обліковий аспект формування показників та ризики управлінського обліку боржників банку / В.В. Литвінчук, О.В. Панічук // Ефективна економіка. – 2023. – № 8 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://www.nauka.com.ua/index.php/ee/article/view/2023/2046>.
16. Методичні рекомендації з аналізу і оцінки фінансового стану підприємств / Центральна спілка споживчих товариств України. – 2006 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0006626-06#Text>.
17. Міжнародний стандарт бухгалтерського обліку 1 (МСБО 1). Подання фінансової звітності [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/929_013#Text.
18. Мороз Ю.Ю. Формування платіжних активів при оцінюванні кредитоспроможності підприємства: визнання та обліково-аналітичний аспект / Ю.Ю. Мороз, О.В. Панічук // Інвестиції: практика та досвід. – 2023. – № 23 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://nauka.com.ua/index.php/investplan/article/view/1320>.
19. Новіченко Л. Платоспроможність суб'єкта господарювання: сутність, економічний аналіз та напрями підвищення / Л.Новіченко // Наукові перспективи. – 2022. – № 3 (21).
20. Академічний тлумачний словник української мови : офіційний сайт [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://sum.in.ua/>.
21. Державна служба статистики України : офіційний сайт [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://www.ukrstat.gov.ua/>.
22. Погришук Г.Б. Кредитоспроможність позичальника: зміст і критерії оцінки / Г.Погришук, Р.Волощук // Актуальні проблеми розвитку економіки регіону. – 2020. – Вип. 17, Т. 1. – С. 191–204.
23. Про кредитування : Положення НБУ № 54 від 18.02.2004 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0246500-95#Text>.
24. Положення про визначення банками України розміру кредитного ризику за активними банківськими операціями : Постанова НБУ № 351 від 30.06.2016 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0351500-16#Text>.
25. Соколова Л.В. Визначення дефініції категорії «платоспроможність підприємства» / Л.В. Соколова, М.В. Салай // Сучасні стратегії економічного розвитку: наука, інновації та бізнес-освіта : матеріали II Міжнар. наук.-практ. конф., 2 листопада ; за заг. ред. Т.В. Полозової та ін. – Х. : ХНУРЕ, 2021. – С. 164–166.
26. Цивільний кодекс України // Документ № 435-IV від 16.01.2003 р. / Верховна Рада України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>.
27. Шуміло О. Суть поняття «платоспроможність» підприємства / О.Шуміло, Г.Рубашенко // Theoretical Foundations of Modern Science and Practice : The XIII International scientific and practical conference, 06–07 April. – Melbourne, Australia, 2020. – 516 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://surl.li/tvfqlc>.

References:

1. Baesens, B., Van Gestel, T., Viaene, S. et al. (2003), «Benchmarking state-of-the-art classification algorithms for credit scoring», *Journal of the Operational Research Society*, Vol. 54, pp. 627–635.
2. Caplinska, A. and Tvaronavičienė, M. (2020), «Creditworthiness place in credit theory and methods of its evaluation», *Entrepreneurship and Sustainability Issues*, Vol. 7, No. 3, pp. 2542–2555, doi: 10.9770/jesi.2020.7.3(72).
3. Das, S. (2014), «Creditworthiness Measures the Efficiency of Cash Management – A Study on IT Sector», *Journal of Commerce and Accounting Research*, Vol. 3, No. 4, [Online], available at: <http://surl.li/ghlwg1>
4. Feng, D., Gourieroux, C. and Jasiak, J. (2008), «The ordered qualitative model for credit rating transitions», *Journal of Empirical Finance*, Vol. 15, No. 1, pp. 111–130.
5. Ilić, M., Saković, D. and Stanišić, M. (2019), «Development of company's creditworthiness analysis model based on the characteristics of the national market», *Industrija*, Vol. 47, pp. 7–25, doi: 10.5937/industrija47-17666.
6. Lessmann, S., Baesens, B., Seow, H. and Thomas, L.C. (2015), «Benchmarking state-of-the-art classification algorithms for credit scoring: An update of research», *European Journal of Operational Research*, Vol. 247, No. 1, pp. 124–136.
7. Orgler, Y.E. (1970), «A Credit Scoring Model for Commercial Loans», *Journal of Money, Credit and Banking*, Vol. 2, No. 4, pp. 435–445, doi: 10.2307/1991095.
8. «The 17 goals», *United Nations Department of Economic and Social Affairs. Sustainable Development*, [Online], available at: <https://sdgs.un.org/goals>
9. Tsal-Tsalko, Yu. and Moroz, Y. (2018), «Statistical and financial reporting in the system of information resources for assessing the development of business of territorial communities», *Scientific Horizons*, Vol. 6, No. 69, pp. 36–46.
10. Zengerović, R. (2011), «Credit scoring models in estimating the creditworthiness of small, medium, and big enterprises», *Croatian Operational Research Review*, Vol. 2, No. 1, pp. 143–157.
11. Berest, M.M. and Vodolazhenko, M.V. (2021), «Utochnennia zmistu poniat "likvidnist" ta "platospromozhnist"», *Determinanty ta imperatyvy rozvytku finansovoi arkhitektury Ukrainy*, zbirnyk materialiv Mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi internet-konferentsii, 22 kvitnia, Lutsk, [Online], available at: <http://surl.li/pwqlgw>
12. Herbich, L. and Netezbuchuk, L. (2020), «Kredytosprozhnist silskohospodarskykh pidpryemstv», *Scientia Fructuosa*, Vol. 133, No. 5, pp. 88–101, [Online], available at: <https://journals.knute.edu.ua/scientia-fructuosa/article/view/752>
13. Kravchuk, A.V. and Trusova, N.V., «Likvidnist i platospromozhnist pidpryemstva», [Online], available at: <http://elar.tsatu.edu.ua/bitstream/123456789/14780/1/03.pdf>

14. Kubetska, O.M. and Ostapenko, T.M. (2022), *Likvidnist i platospromozhnist pidpriemstv*, monografiia, Lotna akademiia Natsionalnoho aviatsiinoho universytetu, 361 p. [Online], available at: <http://www.ndekc.lviv.ua/pdf/17.pdf#page=361>
15. Litvinchuk, V.V. and Panichuk, O.V. (2023), «Upravlinnia kredytoprozhnisti pidpriemstva: oblikovyi aspekt formuvannia pokaznykiv ta ryzyky upravlinskoho obliku borzhnykiv banku», *Efektivna ekonomika*, No. 8, [Online], available at: <https://www.nayka.com.ua/index.php/ee/article/view/2023/2046>
16. Tsentralna spilka spozhyvchychk tovarystv Ukrainy (2006), *Metodychni rekomendatsii z analizu i otsinky finansovoho stanu pidpriemstv*, [Online], available at: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0006626-06#Text>
17. Verkhovna Rada Ukrainy, *Mizhnarodnyi standart bukhhalterskoho obliku 1 (МСБО 1). Podannia finansovoi zvitnosti*, [Online], available at: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/929_013#Text
18. Moroz, Yu.Yu. and Panichuk, O.V. (2023), «Formuvannia platizhnykh aktyviv pry otsiniuvanni kredytoprozhnosti pidpriemstva: vyznannia ta oblikovo-analitychnyi aspekt», *Investysii: praktyka ta dosvid*, No. 23, [Online], available at: <https://nayka.com.ua/index.php/investplan/article/view/1320>
19. Novichenko, L. (2022), «Platospromozhnist subiekta hospodariuvannia: sutnist, ekonomichniy analiz ta napriamy pidvyshchennia», *Naukovi perspektyvy*, No. 3 (21).
20. *Akademichnyi tlumachnyi slovnyk ukrainskoi movy*, ofitsiinyi sait, [Online], available at: <https://sum.in.ua/>
21. *Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy*, ofitsiinyi sait, [Online], available at: <https://www.ukrstat.gov.ua/>
22. Pohryshchuk, H.B. and Voloshchuk, R. (2020), «Kredytoprozhnist pozychalnyka: zmist i kryterii otsinky», *Aktualni problemy rozvytku ekonomiky rehionu*, Issue 17, Vol. 1, pp. 191–204.
23. NBU (2004), *Pro kredyuvannia*, Polozhennia No. 54 vid 18.02.2004 r., [Online], available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0246500-95#Text>
24. NBU (2016), *Polozhennia pro vyznachennia bankamy Ukrainy rozmiru kredytnoho ryzyku za aktyvnymy bankivskymy operatsihamy*, Postanova No. 351 vid 30.06.2016 r., [Online], available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0351500-16#Text>
25. Sokolova, L.V. and Salai, M.V. (2021), «Vyznachennia definitsii katehorii «platospromozhnist pidpriemstva», *Suchasni stratehii ekonomichnoho rozvytku: nauka, innovatsii ta biznes-osvita*, materialy II Mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi konferentsii, in Polozova, T.V. et al. (ed.), 2 lystopada, KhNURE, Kharkiv, pp. 164–166.
26. Verkhovna Rada Ukrainy (2003), *Tsyvilnyi kodeks Ukrainy*, Dokument No. 435-IV vid 16.01.2003 r., [Online], available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>
27. Shumylo, O. and Rubashenko, H. (2020), «Sut poniattia “platospromozhnist” pidpriemstva», *Theoretical Foundations of Modern Science and Practice*, The XIth International Scientific and Practical Conference, 06–07 April, Melbourne, Australia, 516 p., [Online], available at: <http://surl.li/tvfqlc>

Денисюк Олена Григорівна – кандидат економічних наук, доцент Державного університету «Житомирська політехніка».

<https://orcid.org/0000-0003-2108-7347>.

Наукові інтереси:

- самодостатній розвиток підприємств;
- управління потенціалом підприємства;
- діагностика вартості підприємства.

E-mail: delenash@ukr.net.

Панічук Олександр Володимирович – аспірант кафедри інформаційних систем в управлінні та обліку Державного університету «Житомирська політехніка».

<https://orcid.org/0000-0002-6781-1672>.

Наукові інтереси:

- облікове забезпечення формування інформації для оцінювання кредитоспроможності підприємств.

E-mail: phd071211_pov@student.ztu.edu.ua.

Denysiuk O.H., Panichuk O.V.

Creditworthiness management as a tool for ensuring sustainable self-sufficient business development in Ukraine

The paper is devoted to the issues regarding the effectiveness of managing the creditworthiness of Ukrainian businesses, which involve significant financial resources to form necessary assets under debt obligations for economic operations. The authors have determined that creditworthiness is crucial in attracting investments for the country's recovery and achieving sustainable development goals. The crisis trends in the national economy, exacerbated by a full-scale war on Ukrainian territory, necessitate an improvement in the payment discipline of enterprises concerning the formation of tactical, operational, and strategic relationships with debtors and creditors. The main issues related to the concept of creditworthiness have been outlined and addressed at scientific and professional levels. A model determining the influence of factors on creditworthiness has been defined on the base of correlation and regression analysis. At the core of managing the creditworthiness of Ukrainian businesses lie several factors: the level of economic autonomy within the enterprise's operational environment, the duration of the operating cycle converting asset balances into cash through technological processes, the management status of accounts receivable as optimization of its share in current assets, and the level of optimization of enterprise relationships with buyers and creditors as the ratio between accounts receivable and accounts payable. The authors proposed measures to enhance the efficiency of management for each factor and their impact on creditworthiness.

Keywords: compliance; risk; creditworthiness; self-sufficiency; business development.

Стаття надійшла до редакції 24.10.2024.